

KÉPZŐMŰVÉSZET

Hódmezővásárhely, avagy önmagunk vállalása

A VÁSÁRHELYI MŰHELYRŐL, A XXV. ŐSZI TÁRLAT ÜRÜGYÉN

„Nekünk van igazunk, akik — öntudatlanul bár — azért jöttünk haza Párizsból, mert szerettük a fajtánkat és éreztük, hogy itt van a legnagyobb köd, itt kell legjobban törni, oszlatni a ködöt. Írással, képpel, felolvasással, múzeummal...”
(Tornyai János)

„Ha már nem teremthetünk központot ebből a városból, csináljunk hát tégelyt, melyben a múlt legjava lép reakcióba az új idők szellemével.”

(Németh László)

„Képzőművészetünk vásárhelyi műhelye a magyar művelődés szocialistává válásának, jóléltelmezett korszerűségének vonzó példázata.”

(Pogány Ö. Gábor)

A mottóul választott három gondolat, melyek közül az elsőt még a századelőn, a másodikat a felszabadulást követően, a harmadikat pedig a közelmúltban, alig egy évtizede vetettek papírra, minden lényeges momentumot összefoglal, amit az alföldi festészetről, illetve az ennek örökét vállaló jogu:ód, a negyedszázados jubileumához érkezett vásárhelyi iskoláról tudnunk kell. E hármas mottó utal az alapokat megvető kezdetekre, arra a szociális gyökérezetű művészi forradalomra, amely a néppel és a tájjal való azonosulásban ismerte fel a maga hivatását; szól a hagyományoknak ezt a szálát felvevő, folytatató és megújító szándékok jellegéről; jelzi az elért eredményeket, sőt a tanulságok levonásával bizonyos prognózissal szolgál a jövőre nézve is. Mind-ebből kitetszik: Vásárhely nem csupán topográfiai, az itteni táj és embervilág sajátos arculatát tükröző fogalom jelenkori képzőművészetünkben, de *szellemi-etikai értékek* hordozója is, mert ez a név egyfajta társadalmi indítékú magatartást és ábrázolási törekvést testesít meg számunkra. Olyan művészi-világnézeti koncepciót, amely történelmileg meghatározott másságunk (az esztétika ezt különösségnek nevezi), illetve az ebben is megnyilatkozó általános emberi minőségek vállalásával és felmutatásával kíván beleszólni az egyetemes művészeti fejlődésbe.

*

Amit az ötvenes évek elején újjászerveződő vásárhelyi művésztelep, és legfontosabb megjelenési fóruma, az 1954-ben indult őszi tárlatok sora az új magyar pik-túrának adott, arról sokan és sokat írtak már eddig, mégsem mondhatjuk, hogy megnagyuntató kép alakult volna ki közvéleményünkben az itteni művészközösség munkájáról, teljesítményének értékéről. Még arra nézve sem jött létre egységes álláspont, hogy voltaképpen mi is az, ami összefogja, s minden más kollektívától elütő, karakteres csoporttá szervezi az idetelepült alkotókat. Vannak, akik a számukra adott paraszti valóság dimenzióiban, tehát a közös tematikában, jelentéskörben látják ezt, s vannak, akik abban a belterjes, sőt gyöngéd viszonyban, amely által a tapasztalati világhoz, a természeti és társadalmi valóság naponta változó problémáihoz és látványaihoz kötődnek. Mindenesetre: ez utóbbi vélekedés látszik valószínűbbnek, hisz éppen szemléletmódjuknak ez az elkötelezettsége az a vonzerő, amely ide húz, közéjük állít mindenkit az ország legtávolabbi sarkaiból is, aki hasonló eszmei platformon áll. Vásárhely arról győz meg, hogy a jó munka elképzelhetetlen önfeláldozás, odaadás, a mindennapok eseményeivel, embereivel és eszméivel való aktív azonosulás nélkül, azaz a művészi önkifejezés nem független sem a környezettől, sem az emberiség létének időszerű alternatíváitól.

Ha ilyen szemszögből nézzük az elmúlt huszonöt év munkálkodását, nem nehéz tettenérni azokat az esztétikai és tartalmi értékeket, melyeket — akár mint nívumokat, akár mint az életképesnek bizonyult régi eszmények folyományát — a vásárhelyi műhely hozadékának könyvelhetünk el. Nem érdektelen felsorolni — legalább vázlatosan —, hogy tulajdonképpen mik is ezek:

— *Stabilitás:* ezen a hagyományokhoz, a múlthoz, a magyarsághoz való hűséget, pik-túránk folyamatosságának vállalását értjük. Minden fejlődésnek vannak folyamatossági feltételei; valakiknek nálunk is fel kellett venniök a tradícióból azokat a szálatokat, amelyek alkalmasnak látszottak arra, hogy egy új társadalmi szituációban is mozgósítsanak. Ezt legelőször a vásárhelyiek tették meg, akik Tornyai, Koszta és Nagy István „irányzatának”, az alföldi festészetnek új, korszerű tartalmat adtak azzal, hogy ráébredtek: az elődök dédelgetett álma, a népi-ből újjászülető ország képe 1945 után ismét időszerű lett. A hagyományoknak ez a felfedése és aktualizálása, amellett, hogy meghitt légkört biztosított a néppel szolidáris alkotómunka számára, egészséges oppozíciót jelentett a vulgárizáló törekvésekkel szemben is. Hogy festészetünk viszonylag ép gerinccel vészelte át ezt az időszakot, az nem kismértékben éppen a vásárhelyiek helytállásának, Tornyaiéktól örökölt természetes biztonságérte-
tének köszönhető. (Napjainkban a divatos modernizmus, az informatív élményekből táplálkozó, formacentrikus művészkedés ellenében tölt be Vásárhely hasonló feladatot.)

— *Értékmentés:* amikor Vásárhely a felszabadulást követően a parasztság felé fordult, többek között az a cél is vezette, hogy minden eddigi kísérletnél mélyebb és igazabb képet adjon erről az osztályról, amely jószerivel századunk derekáig, egészen a mezőgazdaság kollektivizálásáig megőrizte a maga zárt, ősi szokások és beidegződések rugóira járó életformáját. S mert nem kívülről nézte ezt a világot, hanem belülről, felelősségteljesen szólaltatta meg, azt is észre kellett vennie: a súlyos, józan realitásokkal terhes paraszti élet milyen páratlan melegágya az emberi értékeknek. Vásárhely művészei megéreztek: ezek az értékek, mint az emberség minden időben érvényes törvényei, nem mehetnek veszendőbe, hisz a múlt legigazabb üzenetét hordozzák, egy tegnapi életforma a holnapok számára is tanulságokkal szolgáló elemeit közvetítik. Hogyan, s milyen formákban történt meg e törvények továbbörökítése, s nőtt szinte magától értetődően a falu külsőségeiben is megnyilvánuló rendje, természetes atmoszférája a közösségi társadalom jelképes modelljévé a képeken, annak részletezésére most nincs helyünk; itt csak arra hívnánk fel a figyelmet, hogy Vásárhely erre az értékmentésre szinte az utolsó pillanat szorításában, egy olyan történelmi sorsforduló küszöbén vállalkozott, amely — mert gyökerében számolta fel a múltat — akarva-akaratlanul is elpusztítója lett sok megőrzésre érdemes erkölcsi

minőségnek. (Ha kisebb mértékben és áttételesebben, ugyanezt megtette Vásárhely a népművészet, a népi kultúra síkján is.)

— *Életközelség*: e fogalom azt adja tudtunkra, hogy a hagyománytisztélet Vásárhely számára sosem volt azonos az elődök munkásságának külsődleges követésével: — a tradíciókat itt etikai értelemben vállalták és folytatták, azaz a változó körülményekhez igazítva egyben meg is újították. Megújították mind tartalmi, mind formai tekintetben. Az előbbi vonatkozásban elegendő csak arra utalnunk, hogy akár az alföldi realisták, a vásárhelyi művészek sem álltak meg a paraszti lét jellemző vonásainak leltárba szedésénél, hanem olyan krónikási hűségre törekedtek, amely e lét aktuális problémáit is felveti. Ezek — tudjuk — Tornyaiék idejében az élet mozdulatlanságának csúcspontok ki, míg napjainkban (főként a közelmúltat érve a szón) az élet meglódulásában. Ezt észlelve lett a vásárhelyi műhely korunk talán legjelentősebb társadalmi mozgalmának, a falu szocialista átszervezésének részese és elkötelezettje, művek hosszú során mutatva meg a termelési váltással együttjáró életformaváltás erkölcsi és világnézeti normákat bomlasztó, társadalmi viszonyokat, érzelmi és anyagi kapcsolatokat újrarendező, egyeníségeket felszabadító hatalmát. E kép szociológiai hűségében is sokrétű és árnyalt, mert amikor tükrözi a fejlődés szűkségszerűségét, azt is megmutatja, hogy ez a fordulat korántsem volt könnyű, kataklizmákon keresztül zajlott, tépelődések, nosztalgiai, kisebb-nagyobb tragédiák kísérték. Mondanunk sem kell: ezek mindegyike sajátos megközelítést, hol megértő, hol ironikus, máskor kritikai színezetű helyzetelemzést igényelt, s természetesen gyökeres reformját a formanyelvnek is: a modern látáskultúra vívmányait asszimiláló képszerkesztési elveket és színfogalmazást. Mára nézve felelősséggel állíthatjuk: a vásárhelyiek művészetében maradéktalanul érvényesül a művészetek igazi korszerűségének az a dialektikája, amit a megszüntetve megőrizni elv fejez ki.

— *Eredményesség*: írhatnánk helyette eredetiséget is, mert amit Vásárhely megteremtett, az úgy is, mint szemléletmód, s úgy is, mint kifejezési forma, lényegét tekintve új jelenség, a realizmus egyéni változata a magyar piktúrában. Ez a realizmus népi jellegű, s a vidéki közérzet, a paraszti életérzés megjelenítésében kulminál, mindamellett olyan tükör, amely az egész magyar valóság képét, sőt az emberi lét jó néhány általános problémáját is (például az ember és a természet, az ember és a táj, az ember és a munka viszonya, szokások és fejlődés összeütközése stb.) kivetíti. Legjobb munkáikban a vásárhelyiek tehát messze eljutottak: századunk ellentmondásokkal terhes atmoszféráját, de még a modern világképet is érzékeltetni tudják. Vásárhelyt ezentúl érdekessé teszi az a tény, hogy a jelzett alapvonások igen változatosan érvényesülnek, hisz ki-ki saját észjárása és érzelmi habitusa szerint dolgozza fel a közös tapasztalatokat.

Nem hallgathatjuk el, hogy Vásárhely eddigi útját támadások, viták keresztjében járta végig, eredményeit a más igazodású kortárs irányzatok folyamatos ellendrukkja közepette érte el. Természetelvű módszerei miatt bélyegezték avittnak, lokális hangszerezéséért provinciálisnak, sőt nacionalistának, de kikiáltották kiüresedettnek, funkciótlannak is, hogy az életformaváltás végetért, illetve tényezőiben jelentősen átcsoportosult. Ám ha a nagy pillanatok el is múltak, a tennivalók a vidék felzárkózásával sem csökkentek, hisz a társadalmi-gazdasági léptékváltás után most az *erkölcsi szféra* megújíthatósága került napirendre. De Vásárhely akkor sem tetszik kortévesztőnek, amikor régi szándékainak szellemében újfent erőfeszítéseket tesz a pusztuló népi kultúra értékeinek, ősi funkcióinak átmentésére, mint ahogy továbbra is időszerű legvonzóbb jellemzője, *bensőséges emberlátása* is, mert az itt kimunkált, megértéssel és rokonszenyvel telített lírai realizmus napjainkban is alkalmas eszköz az ember megvédésére a mindent elburjánzó absztrakció, a gyakran öncélú elvontság ellenében.

S hogy miért Vásárhely esetenkénti hullámvölgyei, s miért nem láthatóbb ütemű haladása? Talán mert a régi és az új másként ütközik a látványban és a tudatban, s mert a lélek a külszínnél lassabban és fájdalmasabban idomul. Olyan kicsinységről nem is beszélünk, hogy a művészet remekei sosem határidőre születnek, a legtöbb úttörő érdemű kezdeményezés az alkotómunka hosszas, keserves periódusai után, el-

mélyült szakmai munkálkodás eredményeként válik valóra. Vásárhely egyébként rendre vállalta a maga válságos periódusait is, s éppen, mert ekkor sem hasonlott meg önmagával, meg is tudta ezeket oldani. *Ereje ezért nem az alkalmazkodásban, hanem az önmagához való hűségben rejlik.*

*

A XXV. vásárhelyi őszi tárlatra művészeti életünk tervezett rekonstrukciójának küszöbén kerül sor. Haladni már csak a régi struktúrából való kilépéssel, a szándékok és célok újraértelmezésével lehet. Mindez erkölcsi megújítást, a művészet és a társadalom fokozottabb egymásrautaltságát feltételezi. Az a kultúrpolitikai tétel, miszerint csak olyan művek hozhatnak létre a művészet iránti magasrendű emberi szükségletet, amelyekben az emberek ráismernek önmagukra, sosem volt időszerűbb. E gondolat jegyében művészetünk minden irányzatának szembe kell néznie önmagával. Az önkritikát természetesen a vásárhelyiek sem kerülhetik el, mégis — úgy véljük — mint csoport, ők az egyetlenek, akiket nem kell, hogy gyötörjön a lelkiismeret. Vásárhely ugyanis soha sem volt a művészet zsákutcája, egyetlen pillanatra sem lett az elembertelenedés fészke, nem az elidegenedést keresték még a véletlenül idevetődött művészek sem, hanem az emberekhez közeledést. Statisztikák igazolják: az országnak talán ez az egyetlen pontja, ahol a közönség egyértelműen igényli és támogatja az itt született művészetet. Még közvetítő műkereskedelemre sincs szükség: az alkotás már a műtermekben gazdára talál.

A kérdésre, hogy mindez miképpen lehet így, egyszerű a válasz. Mert a város érzi, művészeinek ugyanaz a hitvallása, mint Adynak. A költő pedig így ír:

*„Csak másért a másét
sohasem akartam,
csupán a viharért
nem jártam viharban.
Becsületes szívem
becsületes jussát
kerestem a harcban.”*

A vásárhelyi jubileumról szólva, magam is csak ezt akartam bizonyítani!

TASNÁDI ATTILA